Stelian DUMISTRĂCEL
Universitatea «Al.I.Cuza», Iaşi, România

UN NUME DE IMPOZIT IMAGINAR: *DINȚĂRITUL*

0.1. Sonoritatea cuvântului *dințărit* ne trimite, automat, la un studiu al Mariei Iliescu, intitulat *Din istoria terminologiei fiscale româneşti:* -ărit, *sufixul dărilor feudale*. Din galeria termenilor analizați de Maria Iliescu, extragem câteva mostre, numind, aşadar, *dări* puse pe anumite ocupații, produse sau adăposturi, formarea numelor respective pornind de la substantive care numesc astfel de referenți sau care îi indică pe „actanți", în legătură cu verbele corespunzătoare: *albinărit* ori *stupărit*, *pescărit*, *iezărit*, dar şi *cepărit*, *cerărit*, *săpunărit*, *grădinărit* etc.

Parcurgând bogatul inventar de nume din această familie, ceea ce frapează este atenta analiză *ad-hoc* a domeniilor ce s-au bucurat de mai mult decât interesul legislatorilor vremii, cu reuşita detalierii componentelor unor microcâmpuri ocupaționale: având în vedere «agricultura», atenția (lucrativă!) se îndreaptă, de exemplu, paralel, spre animalele de tracțiune, care se înjugă, dar trebuie să fie şi hrănite, aşadar avem *văcărit*, *jugărit*, *ierbăritul*, asociate, eventual, cu *găletăritul* şi cu *pomăritul*! Iată şi buna cunoaştere a cultivării viței de vie, proiectată spre depozitarea vinului şi, apoi, în mod firesc, spre vânzarea acestuia, elemente avute în vedere, pe rând, în birurile numite *vinărit* (sau *vinărici*), *butnărit*, *vădrărit*, *pivnicerit*, *crâşmărit* şi aşa mai departe. Adăpostul omului are, de asemenea, elemente demne de tot interesul, luate în considerare măcar prin *vătrărit* şi *fumărit* sau *hornărit*, după *vatră*, respectiv după *fumarele* (găurile special amenajate) din acoperiş sau *hornurile* prin care ieşea fumul afară din bordei. Dar casa este şi împrejmuită: de aici, *gărdurăritul* şi câte altele (Iliescu 1958: passim).

Aceasta este doar o schiță asupra materialului din *memoria limbii* în legătură cu care poate fi pusă prezența termenului *dințărit*, oricare i-ar fi geneza, dar pentru care nu există informații anterioare epocii lui Creangă.

0.2. Funcționarea sistemului denominativ poate fi şi a fost verificată recent: sub semnul strictei actualități (în discursul public este la ordinea zilei referirea la o fiscalitate excesivă), tema a fost abordată în presă acum câțiva ani de Rodica Zafiu, în cunoscuta-i rubrică din „România literară" (*Păcatele limbii*); prezentarea profesionistă şi comentarea, din perspectivă istorică şi stilistică, a unui foarte bogat material, cu insistență asupra numelor cu finala *-ărit*, s-a încheiat prin trimiterea la inventivitatea ludică a celor de la „Academia Cațavencu", care au propus unele creații… de sezon, cum ar fi *ploierit* ca taxă pentru ploaie, *apărit* ca taxă pentru inundații etc. (cf. *Biruri, taxe, impozite*; www.romlit.ro).

Reluarea, recentă, în mass-media, a subiectului a provocat şi alte efecte ale fanteziei (ludice), de tipul *parcărit*, *autostrăzit*, *cocainărit* ş.a. (*Dorobănțitul*; www.sfin.ro). Printre formațiile din discursul public figurează şi *bordurărit,* dar acest termen, cu alt sens, nu mai este un produs al fanteziei, ci rodul firesc al creativității, pe baza sistemului limbii; în primul rând, de la *bordură*, s-a format un nume „de agent", *bordurar* 'cel care se ocupă [într-un fel sau altul] de instalarea bordurilor' („Guşă solicită demisia bordurarului Videanu"; www.ziare.com), ca şi în cazurile *morar* (de la *moară*), *căldărar* (de la *căldare*) sau *luntrar* (de la *luntre*); de la numele de agent se pot forma, în mod firesc, verbe, numind acțiunea pe care o desfăşoară respectivul. Aşadar, ca şi în cazurile (a) *morări* (cu participiul *morărit*),

BDD-A3331 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:22 UTC)

(a) *căldărări* (*căldărărit*), (a) *luntrări* (*luntrărit*), trebuie să avem în vedere un verb, încă neatestat ca atare, (a) *bordurări*, de vreme ce există participiul *bordurărit*: „Pana in vara asta erau extraordinar de multe masini vechi abandonate pe strada, prin spatele blocului... Acum sunt mai putine deoarece la lucrarile de bordurarit, ca sa zic asa, au fost nevoiti sa mai ridice din masinile care nu se ridicau singure. Dar tot au ramas, spre deliciul pisicilor" (forum.softpedia.com); „La inceput au pus cateva borduri pe strazile laterale...si au vazut ca e bine...asa ca s-au apucat de bordurarit tot Bucurestiul" (www.ziare.com; nu este de exclus preluarea unei turnuri de exprimare din *Geneza*: „… şi au văzut că e bine"!). Menționăm că, după caz, în citatele de mai sus am reprodus grafia şi punctuația surselor citate.

0.3. Putem susține faptul că asemenea probe de inventivitate lexicală pălesc, totuşi, față de o veche creație în legătură cu tema respectivă, ce pare a fi rodul, genial, fie al fanteziei populare, fie al imaginației jucăuşe a lui Creangă. Este vorba de termenul *dințărit*, tot ca nume de impozit, mai mult ca sigur *imaginar*.

Atestarea, de fapt şi singura, ce a provocat inițial introducerea cuvântului în dicționare, se găseşte la Creangă, descriind elanul retoric al tatălui unui coleg al lui „Nică" de la şcoala de catiheți de la Fălticeni, preocupat să laude, concret, dar şi simbolic, avantajele preoției. Venind la gazda fiului său din oraşul amintit, „moş Vasile" se interesează când progenitura sa va termina şcoala şi va ajunge popă, ca să… scape deasupra nevoii: „bir n-aveți a da, şi havalele nu faceți; la mese şedeți în capul cinstei şi mâncați tot plăcinte şi găini fripte. Iar la urmă vă plăteşte şi *dințăritul*..." (*Amintiri*, III).

1. Pentru a afla situația acestui curios termen, prin care Creangă a pus în dificultate exegeza lexicologică şi practica lexicografică românească, trebuie să recurgem la o trecere în revistă, măcar aparent fastidioasă, a informațiilor dintr-o serie de dicționare ale limbii române, pentru a clarifica deruta plasării cuvântului respectiv, ca şi a enunțului în care acesta este prezent, între planul *realității* şi cel al *expresivității*. În discuție intră şi o noutate (relativă) privitoare la biografia scriitorului, o surpriză de domeniul istoriei culturale: Creangă însuşi lexicograf, la solicitarea fiicei lui Titu Maiorescu.

1.1. Prolog lexicografic. În 1911, în al doilea tom din importantul său dicționar român – german, H. Tiktin introduce în lista de cuvinte o „intrare" *dințărit*, precizând că acest cuvânt, glumeț („scherzhaft"), explicat drept „impozit pe dinți", a fost folosit de Creangă în *Amintiri*, cu trimitere la citatul de mai sus, din textul publicat în numărul 12 de pe anul 1882 al „Convorbirilor literare". Autorul introduce şi viitoarea grilă de analiză a cuvântului: acesta a fost construit după modelul *fumărit*, *jugărit*, *văcărit* (Tiktin 1911: s.v.).

De aici a început un adevărat carusel al presupunerilor şi proiecțiilor, pe care numai le rezumăm în cele ce urmează.

1.2. După I.-A. Candrea, în *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi*, termenul ar numi un bir propriu-zis, descris în termenii realității; această optică reiese, mai întâi, din abordarea prin definiție: „plată pe care aveau obicei s-o ceară turcii de la creştinii care i-au ospătat, ca despăgubire pentru ostenirea dinților"; apoi, creditarea realității este dată de etimologie, prin trimiterea la turcescul *diş-parasî* „bani de dinți" (mai potrivit: „parale pentru dinți"). Pentru Candrea, citatul din Creangă ar fi doar ilustrarea folosirii *ironice* a unei expresii tehnice primare, căci nu mai este vorba de turci, ci de preoți, descrişi, imediat, de personajul amintit, ca deosebit de lacomi, şi ei (CADE 1926-1931: s.v.).

1.3. O a doua categorie de dicționare o constituie cele care adoptă, în diferite grade, o poziție ambiguuă: am putea avea în vedere referirea la o anumită realitate, dar atestări avem doar pentru extensii de sens, eventual prin analogie.

BDD-A3331 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:22 UTC)

1.3.1. În această categorie, reprezentând considerarea cuvântului ca referinţă pentru o realitate propriu-zisă (vezi folosirea termenului *bir*) şi ceea ce ar putea fi interpretat ca evocare a unui fapt de mitologie populară, dar într-un anumit registru stilistic („glumeţ" – oricum un compromis), se plasează, prin definiţia pe care o dă cuvântului, *Dicţionarul explicativ al limbii române*: „(Glumeţ) Bir pe care urma să-l plătească cineva celui pe care l-a ospătat, pentru osteneala acestuia de a mesteca cu dinţii" (DEX 1996: s.v.). Se porneşte de la Candrea, de vreme ce, la sfârşit, este citată etimologia propusă de acesta. Dar nesiguranţa în ceea ce priveşte realitatea *birului* poate fi receptată prin ambiguitatea pe care o induce chiar forma verbală de imperfect *urma* (nesiguranţă prezentă în alte definiţii prin formulări cum ar fi „… plată *ce se zice* că…") şi, de aici, interpretarea de punere sub semnul mitologiei populare. Formularea din *Micul dicţionar academic* este aproape identică: „(Gmţ) Bir pe care urma să-l plătească… pentru osteneala de a mesteca cu dinţii" (MDA 2002: s.v.).

1.3.2. Nu se deosebeşte prea mult poziţia adoptată în *Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române*, deoarece, iarăşi, se citează etimologia dată de Candrea, deşi explicaţia suferă extensia constatată şi în DEX şi în MDA, nemotivată în fond, dacă avem în vedere prezenţa cuvântului doar la Creangă: „Plată pe care cineva trebuia să o dea celui pe care l-a ospătat, pentru ostenirea dinţilor" (DEXI 2007: s.v.).

Tot în această categorie se situează, mai rezervat, însă, de vreme ce nu mai citează etimologia dată de Candrea, *Dicţionarul limbii române* al Academiei, seria nouă; aici, constatăm tot un singur sens de bază; „(Glumeţ) Plată care urma să fie dată de creştini unui turc, fiindcă şi-a obosit dinţii în casa lor" (DLR 2007: s.v., cu trimitere la diferite surse lexicografice, printre care şi CADE); dar, în fond ca şi la Candrea, citatul din Creangă, care urmează, este pus sub semnul unei nuanţe de sens, rezultată „prin analogie". Ceea ce aduce nou acest dicţionar este o „comunicare" din Piatra-Neamţ (se pare că din partea unui Vasile C. Şoarec), privind folosirea cuvântului cu un sens ce reprezintă, într-adevăr, o extensie faţă de valoarea acestuia la Creangă. Citǎm, mai întâi, textul din DLR 2007, care se prezintă ca o formulare stângace: „Bani pierduţi de gazdă şi câştigaţi de musafirii cu care acesta [sic] se aşază la jocul de cărţi după masă". Aşadar, ni se permite interpretarea că, atunci când gazda pierdea la jocul de cărţi de după masa pe care le-o oferise unor musafiri, banii pierduţi puteau fi consideraţi drept… dinţărit!

1.4. Decis, pe altă poziţie se află un dicţionar în care, de la început, fără nicio notă de ambiguitate, citatul din Creangă ilustrează doar un registru stilistic; acesta este *Noul dicţionar universal al limbii române*, important mai ales pentru faptul că aici, pe lângă un prim sens, apropiat ca formulare de cele deja citate, apare un al doilea şi, deci, o a doua atestare v i a b i l ă pentru *dinţărit*. Astfel, în acest dicţionar primul sens este cel ilustrat de utilizarea cuvântului în citatul din Creangă, formulat după cum urmează: „1. (glumeţ) plată pe care *ar urma* s-o facă cineva celui pe care l-a ospătat, pentru osteneala dinţilor" (NDU 2008: s.v.; evidenţierea prin italice ne aparţine; forma de prezumtiv pune acţiunea sub semnul registrului stilistic în ceea ce priveşte valoarea termenului). Foarte important, şi sub aspectul deja amintit, este sensul al doilea, unul care a fost înregistrat la Sadoveanu: „2. întrebuinţare a dinţilor (pentru a se hrăni) [cu citatul *Apoi*] *s-a întors spre oaspeţi, îndemnându-i să nu uite dajdia dinţăritului, pe care au a o plăti în acea zi cu soare*" (ibidem; cf. *Nicoară Potcoavă*, cap. VI).

Aşadar, cu o subtilitate a conturării ceremonialului pe care numai Sadoveanu a atins-o, este înfăţişat actul hrănirii drept un tribut plătit dinţilor, ca unul dintre instrumentele rafinamentului gustativ. Întrucât a fost un bun cunoscător şi un mare admirator al operei lui Creangă, considerăm că Sadoveanu nu doar că a preluat excentricul termen în discuţie de la scriitorul humuleştean, ci şi că i-a

BDD-A3331 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:22 UTC)

dezvoltat interpretarea în direcția imaginarului. În fond, la Creangă, *a plăti dințăritul* apare ca expresie a uneia din situațiile absurde numite „culmi" în limbajul familiar, în cazul de față culmea impozitării: faptul de a fi obligat să dai ceva şi, în plus, să plăteşti osteneala celui care îți ia (transpuse în planul hrănirii). Faptul brutal capătă o nouă dimensiune în modul de a fi prezentate lucrurile la Sadoveanu; dințăritul acestuia este o culme, într-un soi de circuit intern, a îndatoririi pe care o avem față de părți alcătuitoare ale trupului.

1.5. În sfârşit, semnalăm şi o poziție singulară față de acest cuvânt adoptată de originalul lexicograf ieşean August Scriban, ce pare să nu ia în considerare nu numai dicționarele precedente, dar nici măcar citatul din Creangă; în dicționarul său, substantivul *dințărit*, ca termen familiar, este explicat drept „plată pe care o plăteşte lupul din poveste pentru ascuțitul dinților" (Scriban 1939: s.v.), tratare singulară, dar poate numai rodul unei confuzii prin falsă memorie: povestea cu ascuțitul dinților pare a fi, totuşi, *Capra cu trei iezi*, a lui Creangă, dar în textul acesteia nu există nicio referire la vreo plată pentru serviciul numit!

1.6. Pentru a încheia (poate numai provizoriu) discuția de mai sus privind „realiile", precizăm că *dințăritul*, ca bir, nu apare în lucrări de specialitate, de exemplu, la Şăineanu; în afara faptului că, în monografia sa consacrată influenței orientale asupra limbii şi culturii române, acesta a întocmit şi un inventar al *Dărilor* purtând nume turceşti (Şăineanu 1900: CLXXXVII-CXCVI), este greu de crezut că i-ar fi putut scăpa măcar prezența calculului invocat de Candrea. Tot aşa, nu credem că un termen de această factură ar putea fi, pur şi simplu, o simplă omisiune în dicționarul publicat de O. Sachelarie şi N. Stoicescu privind instituțiile feudale din țările româneşti (Sachelarie – Stoicescu: 1988: passim). Aşadar trebuie să admitem că termenul în discuție şi expresia „a plăti dințăritul" țin, evident, de domeniul imaginarului.

2. Revenind la problema statutului cuvântului, credem că, după ce am adus argumente în favoarea tezei că *a plăti dințăritul* este o expresie idiomatică imaginară, adică una care a luat naştere ca metaforă propriu-zisă, ne mai rămâne încercarea finală: se pune întrebarea dacă ne confruntăm cu o creație anonimă, populară, pe care însă, în mod evident, Creangă a pus-o în circulație, sau este una din „şotiile" lingvistice ale acestuia, comparabilă cu cele analizate, de exemplu, de G.I. Tohăneanu într-un capitol intitulat *Limbajul coțcăresc* din studiul monografic consacrat stilului artistic al lui Creangă, dar exegetul trece pe lângă acest cuvânt fără să-l remarce în niciun fel (Tohăneanu 1969: 101).

2.1 Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să pornim de la o explicație a cuvântului ce se găseşte într-un glosar la volumul Ion Creangă, *Opere complete*, apărut în 1906 la Editura Minerva, şi care este reprodus apoi, fără modificări, în ediții succesive ale aceloraşi, tipărite la „Cartea românească". În glosarul respectiv, explicația cuvântului este dată între ghilimele: „plata ce se zice că plăteau creştinii unui turc, fiindcă şi-a ostenit dinții mâncând în casa lor", iar folosirea ghilimelelor este precizată de autori într-o notă de subsol: „Tălmăcirile puse în semnul citației sânt ale lui Creangă", cu trimitere la nr. 2/1903 din revista „Şezătoarea" (Vasiliu – Kirileanu 1906: 415).

Or, la locul trimiterii, aflăm un fapt peste care, din păcate, dar deloc surprinzător, au trecut exegeți „serioşi", autori a zeci, dacă nu chiar a sute de pagini, de analize având ca obiect „limba lui Creangă", respectiv „limba şi stilul lui Creangă". Anume, din articolul publicat de Kirileanu în revista citată, aflăm, mai întâi, că Ion Creangă a „tălmăcit" el însuşi unele cuvinte aparte din opera sa, împrejurările neobişnuitului demers lexicografic având ele însele o istorie aparte. Autorul articolului avea, de la Titu Maiorescu, câteva foi de hârtie reprezentând un

BDD-A3331 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:22 UTC)

fel de chestionar, rezultat al curiozității de lectură a Liviei Maiorescu, căreia, la publicare în „Convorbiri literare", *Amintirile* i-au fost dedicate („Dedicație d-şoarei L.M."). Or, neînțelegând destul de multe cuvinte din textul lui Creangă, cititoarea le-a înscris, în ordine, pe câteva foi, care i-au fost date povestitorului ca să le explice (este vorba chiar de partea a treia din *Amintiri*). După ce aduce aceste informații, Kirileanu publică „chestionarul" respectiv şi răspunsurile lui Creangă, deosebit de interesante din variate puncte de vedere.

Trecând peste cazurile mai mult sau mai puțin normale (de tipul *aburc* „râdic sau ajut să se râdice"), unele din răspunsurile lui Creangă au atras atenția din motive cel puțin surprinzătoare. Însuşi Kirileanu observa: „Ciudat e că unele cuvinte întrebuințate de Creangă în scrierile sale sunt explicate greşit ori îi sânt necunoscute" (*loc. cit.*, p. 156).

2.2. De fapt, întreprinderea de glosator a lui Creangă implică mai multe aspecte.

2.2.1. Mai întâi, pentru o domnişoară orăşeancă, situată în afara contactului cu vorbirea populară, dar lipsită şi de experiența spațiului geografic şi domestic rural, solicitarea trebuia luată în serios; i se poate da, de exemplu, şi corespondentul francez al cuvântului autohton; deci: „*tihărae* (sic!), *râpi* (*ravin* fr.)"; glosa este sigură, căci reprezintă traducerea dată de Alexandru Cihac, în cel mai bun dicționar al momentului, vestitul *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, volumul II, consacrat elementelor nelatine; interesant este faptul că acest lexicograf ilustra sensul „fondrière, ravin" al cuvântului respectiv chiar cu un citat din Creangă, dar din *Capra cu trei iezi* („pe o tihărae dă cu crucea peste lup"; Cihac 1879: 409).

Creangă trimite însă direct la Cihac (deci oferă chiar o bibliografie!), în cazul când declară că nu cunoaşte sensul unui cuvânt pe care l-a folosit în partea a III-a din *Amintiri*; ne referim la *târnosire*; „Nu-l cunosc. Cihac pag. 413 zice «consécration d'une église»". Autorii „Tălmăcirii" completează: „Şi aşa este: târnosire înseamnă sfințirea unei biserici". Este de mirare că unui fost cleric (chiar numai diacon) îi este necunoscut un termen uzual din limbajul funcțional al slujitorilor cultului ortodox, al cărui sens este, de altfel, descifrat chiar în contextul în care este prezent în partea a III-a din *Amintiri* („Şi câte târnosiri şi sfințiri de biserici din nou, şi câte soboare şi revizii de fețe bisericeşti şi politiceşti, şi câți străini din toată lumea, şi câte inimi purtate de dor, şi câte suflete zdrobite şi rătăcite n-au trecut prin satul nostru spre mănăstiri! Lume, lume şi iar lume!").

2.2.2. S-ar părea că humuleşteanul nu şi-a prea luat în serios misiunea de glosator, căci, în al doilea rând, este de mirare că în mai multe cazuri dă explicații cu totul greşite. De exemplu, în dreptul cuvântului *chirfosală*, notează, într-o paranteză, deci poate provizoriu: „(somnolență, piroteală)". Dat fiind faptul că, totdeauna, sensul este contextual, dacă ar fi parcurs propria-i scenă a încăierării provocate în clasă de ursul de mămăligă căzut din sânul unuia dintre elevii părintelui Duhu, Creangă ar fi fost scutit de o asemenea confuzie („Băieții dau să-l prindă, Oşlobanu se aruncă în mijlocul lor să şi-l ia, şi se face o chirfosală şun râs în şcoală din pricina ursului celuia, de-i poznă!").

2.2.3. Cu totul de neînțeles sunt însă cazurile în care ne confruntăm cu declarația că un anumit cuvânt îi este necunoscut autorului; aşa, de exemplu, în dreptul cuvântului *sfârloage*, Creangă a notat „Nu-l cunosc" (iar autorii „Tălmăcirii" dau o explicație posibilă, dar inexactă contextual: „poreclă pentru opinci răle"). În *Amintiri*, este însă citat reproşul gazdei catiheților, Pavel, cizmarul, față de Ion Mogorogea, pe tema ciubotelor acestuia din urmă: „După ce-ai purtat ciubotele atâta amar de vreme, umblând toată ziua în pogheazuri, şi le-ai scrombăit pe la jocuri şi prin toate corhanele şi coclaurile, acum ai vrea să-ți dau şi banii înapoi, ori să-ți fac pe loc altele nouă? Dar ştii că eşti ajuns de cap?! Nu-ți e destul

BDD-A3331 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:22 UTC)

că m-ai ameţit, punându-ţi sfârloagele pe calup, trăgându-le la şan, şi ungându-le aici, pe cuptor, la nasul meu, în toate dimineţile?".

2.2.4. La rigoare, Creangă, iarăşi după ce se arată nehotărât, propune o explicaţie în concordanţă cu unele contexte în care este prezent termenul, dar nepotrivit faţă de altele. În această ordine de idei, ne reţine atenţia verbul *a* (*o*) *paşli*, cu o situaţie caracteristică ilustrativă pentru ceea ce poate fi recunoscut drept un joc cu sonoritatea cuvintelor. În monografia *Viaţa lui Ion Creangă*, în capitolul (polemic) intitulat *Creangă «scriitor poporal»*, G. Călinescu, din raţiuni de superioară receptare a *operei*, deplânge ideea de a „lămuri vocabule obişnuite", de tipul *a se aciua*, *a alinta*, *anapoda*, *apăraie* etc. (cum au procedat autorii „Tălmăcirii" mai sus citate); totodată, efortul glosării i se pare inutil şi în cazul cuvintelor care „au un înveder at colorit argotic", printre care *a şparli*, *a hali*, *a furlua* sau *a paşli* „despre care Creangă mărturiseşte «nu-l cunosc prea bine, dar pare că-i *fug*»" (Călinescu reţine acest cuvânt din „Tălmăcire"; de fapt, în lista de cuvinte, pentru explicare era dată forma *paşlesc*!).

Numai că, de fapt, mai întâi, la Creangă cuvântul apare cu două semnificaţii diferite; prima este 'a fugi pe furiş, a o şterge' („Ba că chiar că erai să ne dăruieşti cu milă şi cu daruri împărăteşti, dacă nu te vedeam când ai paşlit-o, farmazoană ce eşti! zise Ochilă" – în *Harap Alb* şi „Mai ales prin câşlegile de iarnă, fiind nopţile mari, mă puteam repezi din când în când, paşlind-o aşa cam de după toacă…", în *Amintiri*), iar a doua 'a fura, a şterpeli' („Şi când ajung la gazdă, ce să vezi? mai fiecare tovarăş al meu furluase câte ceva: unul mere domneşti, altul pere de Rădăşeni; moş Bodrângă paşlise o grămadă de buci pentru aţâţat focul" – în *Amintiri*).

Încununarea acestei fluctuaţii libere în folosirea termenului, ce pare o sonoritate inventată de Creangă, o reprezintă faptul că dicţionarele limbii române înregistrează verbul *a paşli*, cu cele două sensuri, în fond contradictorii, chiar după operele lui Creangă – cu, probabil, excepţia unei imitaţii: pentru sensul 'a fura, a şterpeli' în DLR (1972: s.v.) se trimite şi la textul unui admirator al lui Creangă, I.I. Mironescu, crescut în redacţia „Vieţii româneşti".

2.3. Şi, atunci, când Creangă, printre atâtea alte licenţe lexicologice, ignoră sensul bisericescului *târnosire*, al sonorelor *chirfosală* şi *sfârloage*, când *a paşli* este, până la urmă, doar un evocativ al mişcării scurte şi grăbite, toate reflectând ceea ce Călinescu diagnostica drept „setea nestinsă de vorbe, sorbite pentru ele înşile", care ar fi temeiul pentru a credita, fără drept de apel, *dinţăritul* ca termen aparţinând măcar mitologiei populare? În enunţul aparţinând persuasiunii (din împrejurările deja evocate, mai sus), *dinţăritul* poate fi o creaţie analogică ad-hoc de ornare a discursului, cuvintele însele generându-se spontan şi chemându-se unul pe altul, tot aşa cum, după observaţia lui G. Călinescu, zicătorile şi proverbele urmând formulei goale „vorba aceea" au doar efect hilariant. De altfel, evocarea statutului de huzur şi răsfăţ al preoţilor, care se încheie prin „iar la urmă vă plăteşte şi dinţăritul...", se continuă, de dragul echilibrului, printr-un duş rece cu imagini de fabulă, provocat chiar de o „Vorba ceea: picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarţă şi pântece de iapă se cer unui popă, şi nu-i mai trebuie altăceva".

3. Crearea, analogică, a cuvântului în discuţie i-o putem atribui lui Creangă: toate atestările care i-au urmat, consemnate în dicţionare (ca şi în cazul verbului *a paşli*), sunt imitaţii sau, în cazul lui Sadoveanu, omagii aduse farmecului lingvistic Creangă.

3.1. Drept epilog, putem constata o adevărată „gramaticalizare" a cuvântului: dacă în DLR 2007 avem doar explicarea unui substantiv „neutru" (!), format de la

BDD-A3331 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:22 UTC)

dinți (pluralul lui *dinte*) + sufixul *-ărit*, în DEXI se indică, de acum, faptul că forma de plural este în *-uri* (!?).

3.2. Indiferent de creator, imaginarul colectiv sau Creangă, în cazul cuvântului *dințărit*, ca nume fictiv de taxă, de impozit, ne aflăm în prezența unei analize lingvistice empirice de mare finețe, pornind de la sistemul denominativ al limbii: având în vedere numele curente de impozite, rezultat al impunerilor fiscale excesive, finala *-ărit* a devenit marcă stilistică a ceea ce a fost (sau poate deveni) o calamitate socială.

SIGLE BIBLIOGRAFICE

CADE 1926-1931 = I.-Aurel Candrea, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, în I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, Bucureşti, „Cartea Românească".

Călinescu 1938 = G. Călinescu, *Viața lui Ion Creangă*, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă.

Cihac 1879 = *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*…, par A. de Cihac, Francfort s/M.

DEX 1996 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a doua. Conducătorii lucrării: Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, Bucureşti, Univers Enciclopedic.

DEXI 2007 = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chişinău, Editurile „Arc" şi „Gunivas".

DLR 1972 = [Academia Română], *Dicționarul limbii române, serie nouă*, t. VIII, partea 1, Litera *P*, *p – păzui*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

DLR 2007 = [Academia Română], *Dicționarul limbii române*, serie nouă, t. I, partea a 5-a, Litera *D*, *deținut – discopoteriu,* Bucureşti, Editura Academiei Române.

Iliescu 1958 = Maria Iliescu, *Din istoria terminologiei fiscale româneşti:* -ărit, *sufixul dărilor feudale*, în vol. *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani,* Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 403-411.

Kirileanu 1903 = G.T. Kirileanu, *Cuvinte din* Amintirile *lui Creangă tălmăcite de însuş Creangă*, în „Şezătoarea", IX, vol. VIII, nr. 2, p. 156-161.

MDA 2002 = *Micul dicționar academic*, vol. II, Literele *D - H*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

NDU 2008 = *Noul dicționar universal al limbii române*, ediția a treia, Bucureşti – Chişinău, Litera Internațional.

Sachelarie – Stoicescu 1988 = Ovidiu Sachelarie, Nicolae Stoicescu (coord.), *Instituții feudale din țările române: dicționar*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Scriban 1939 = August Scriban, *Dicționaru limbii romîneşti*, Iaşi, „Presa bună".

Şăineanu 1900 = Lazăr Şăineanu, *Influența orientală asupra limbei şi culturei române*, vol. I, Bucureşti, Socec.

Tiktin 1903-1924 = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* [Band I-III], Bukarest, Staatsdruckerei; I: 1903; II: 1911; III: 1924.

Tohăneanu 1969 = G.I. Tohăneanu, *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

Vasiliu – Kirileanu 1906 = Al. Vasiliu, G.T. Kirileanu, *Tălmăcirea cuvintelor mai neobicinuite* [din opera lui I. Creangă], în Ion Creangă, *Opere complete*, ediție îngrijită şi cu o prefață de Gh. Teodorescu-Kirileanu şi Ilarie Chendi, Bucureşti, Editura Minerva.

RÉSUMÉ

UN NOM D'IMPÔT IMAGINAIRE : *DINȚĂRITUL*

Le terme *dințărit*, présent dans la plupart des dictionnaires roumains et expliqué, en général, comme "impôt payé par le maître de la maison à son hôte pour avoir usé ses dents en mâchant la nourriture offerte", s'avère être le nom d'un impôt fictif. Les premières et les seules attestations plausibles s'en trouvent dans l'œuvre de Creangă, et **dințărit** (formé du subst. dinți 'dents') représente une création analogique plaisante, avec le suffixe **–ărit**, propre aux noms désignant en roumain un impôt de l'époque féodale, du type **fumărit** (du subst. fum 'fumée'), 'fouage', **văcărit** (du subst. vacă 'vache'), 'impôt qu'on payait autrefois sur le gros bétail', etc.

Mots-clés: *dințărit, impôts féodaux, analogie, marque stylistique.*

BDD-A3331 © 2011 Editura Europlus

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:22 UTC)